

Pedagógus-kép az ezredfordulón

Dr. Korzenszky Richárd OSB

1941-ben született Csornán. Pannonhalmán érettségizett 1959-ben, és belépett a Bencés Rendbe. Teológiát végzett Pannonhalmán 1959-64 között, 1969-ben kapott magyar-országi szakos középiskolai tanári oklevelet az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Egyetemi doktori dolgozata a XVII. századi magyarországi unitárius énekköltészet témájából készült: egy addig ismeretlen kéziratot énekgyűjtemény feldolgozása. Diákotthoni nevelőtanár és gimnáziumi tanár volt Győrött 1968-73 között. 1973-tól 1979-ig főapáti titkár volt, tanított a Pannonhalmi Hittudományi Főiskolán és a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban. 1979-től 1989-ig gimnáziumi igazgató volt a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban. 1989-1991: főmonostori perjel Pannonhalmán, ugyanakkor a Magyar Katolikus Egyház megbízott képviselője a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban. 1991-1994: miniszteri biztos a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban. 1994 októberétől a Tihanyi Bencés Apátság előljárója. 1996-tól a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Iskolabizottságának elnökhelyettese.

Harsogó címek, feltűnést keltő ezredfordulós rendezvények, felfokozott érzelmek: az ezredfordulót megelőző évek tele voltak várakozással és a számvetés készségével. A naptár emberi találmány, kell, hogy tudjuk számolni az éveket, de túlzott jelentőséget tulajdonítani nem szabad a jubileumoknak. Mégis szükségesek az ünnepek, hogy időről-időre összegezzük, mi az, amit a világról tudunk, hol a helyünk az emberek között, s miként vállalhatunk szerepet a történelem alakításában.

„Az első ezredforduló - a múlt kutatóitól tudjuk - csupa félelem volt. A második ezredforduló - a jövő kutatóitól tudjuk - csupa gond lesz. Kataklihma, utolsó ítélet, világvége - ezek voltak az egykori dilemmák. Nukleáris veszély, demográfiai robbanás, környezetszennyezés - ezek lesznek a holnapi gondok. Ám amíg a hajdani ember rettegte a nagy dátumot, a mai ember tervezi a nagy dátumot. ott, ahol lehet, és úgy, ahogy lehet”¹.

Az ezredfordulóra készülődve kutatók igyekeztek megfogalmazni, milyen is legyen a műveltségképe az embernek, a felnövekvő gyermeknek. S bár nem lehetett még sejteni sok mindent a változásokból: az információs forradalom felgyorsulásáról, a diktatúrák megszűnéséről, egy demokratikusnak mondható, valóban pluralista társadalmi berendezkedésről Közép-Európában, a világ már húsz évvel ezelőtt forrongott - szűkebb környezetünkben is. Érdekes kontrasztot jelent az akkori hivatalos állásfoglalás a tényleges társadalmi változások közepette. Az ember „...tudatosan vállaljon részt a valóság átalakításában; legyen képes saját egyéniségének alkotó megvalósítására és kifejezésére, aminek eszköze elsősorban a hasznos munka, továbbá a hatékony nyelvi kifejezés, a tudományos, technikai, művészeti alkotás: más szóval: rendelkezék a természet, a társadalom és önmaga alakításának képességével; legyen világnézetileg megalapozott belső igénye a közéleti-társadalmi aktivitásra

és felelősségvállalásra; törekedjék szűkebb (családi, szexuális) és tágabb (munkahelyi, közéleti stb.) emberi kapcsolatait hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt a szocialista erkölcs normáinak megfelelően kialakítani; magatartása legyen felvértevezte szocialista értékrendszerünket kifejező morális-etikai tartalmakkal”².

A mai olvasónak anakronisztikus már ez a szöveg, idegen a csengése. Ugyanakkor az iskolai gyakorlatban érdekes módon élnek tovább ezek a sablonok, kiüresedve már, de mégis jelen vannak. Érdekes kutatási téma lehetne az ezredforduló érettségi vizsgáin fölmérni, mennyiben változott a világ, benne az emberkép, az ember céljáról, rendeltetéséről vallott felfogás. Történelem és irodalom feleletek, nem ritkán a földrajz beszámolók is ugyanúgy hangzanak el, mint harminc évvel ezelőtt. Mert a fiatalság olyan lesz, amilyenre nevelik őket. Nevelni pedig a családi környezet mellett az iskola képes, ugyanakkor az iskola tehetetlensége oktatási reformok, alaptantervek, közoktatási törvények ellenére érzékelhető. A társadalmi elvárások pedig elsősorban ismeretközlést, információátadást igényelnek, az emberformálás kívánalma szinte teljességgel a háttérbe szorul.

Egy valójában fogyasztásra berendezkedő, anyagi meggazdagodást szem előtt tartó, jóléti társadalomnak, amelyben egyre nő a feszültség szegények és gazdagok között, nincs pedagógus-képe. A gyermeküket minél előbb boldogulni - érvényesülni, meggazdagodni - akarják látni a szülők. Értékrend és jövőkép nélküli fogyasztóivá válnak az emberek az életnek, s a klasszikus „végső” kérdések, a honnan? és a hová? kérdései nem érdeklik sem a szülőt, sem az iskolát, sem a társadalmat.

Megalapozottan beszélhetünk ma a pedagógia válságáról. Az általános gyakorlat emberkép nélküli pedagógiát képzel el, amelynek az emberformálás szempontjából csak annyiban van jelentősége, amennyiben segíti az embert a társadalmi beilleszkedésbe, egyébként eszményképe a hasznos, illetve a sikeres ember.

A pedagógia lényege szerint az antropológiával van összefüggésben (s ezáltal tulajdonképpen valamennyi filozófiai és teológiai diszciplínával, amelyek az emberről átfogó képet igyekeznek alkotni). Nincs világnézettől független, csak ún. „immanens” szempontokat figyelembe vevő pedagógia³.

Míg a nyolcvanas években is érvényesült a magyarországi közoktatásban egy monolitikus ideológia - a marxizmus-leninizmus - hivatalosan is deklarált egveduralma, a megváltozott társadalmi körülmények között, a politikai szabadság és pluralizmus első évtizedében, amely az ezredfordulót közvetlenül megelőzte, a világnézeti semlegesség fogalmától voltak hangosak pártpolitikai és a pártpolitikától nem független oktatáspolitikai viták. Az Alkotmánybíróság 4/1993. (II.12.) számú határozatában olvassuk:

„Az államnak vallási és a lelkiismereti meggyőződésre tartozó más kérdésekben semlegesnek kell lennie. A vallásszabadsághoz való jogból az államnak az a kötelessége következik, hogy az egyéni meggyőződés szabad kialakításának lehetőségét biztosítsa.

Az egyház elválasztása az államtól nem jelenti azt, hogy a vallás és az egyház sajátosságait az államnak figyelmen kívül kell hagynia.

Az állami iskola nem lehet elkötelezett egyetlen vallás mellett sem”⁴

„Az állami iskola nem lehet elkötelezett egyetlen vallás mellett sem” magától értető-

² Állásfoglalás a távlati műveltség tartalmáról. Uo. 13-14.

³ W.Brugger S.J. Philosophisches Wörterbuch, Herder, 1962. 227.

⁴ 4/1993.(II.12.) Alkotmánybírósági határozat A/, 1. és 2. pont. In: Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1995-96. 150. Magyar Közlöny 1993/15.

dő kijelentése sokak számára azt jelentette, hogy a pedagógusnak magának is semlegesnek kell maradnia (vagyis világnézetét háttérbe kell szorítania). Egy négy évtizedes monolitikus, diktatórikus, totalitárius ideológia hatása alatt álló oktatási rendszer munkatársai nagyon nehezen találták (és találják sokszor még ma is) a helyüket az iskolában, különösen is akkor, amikor az oktatáspolitikai célkitűzései a négy éves kormányzati ciklusok szerint változik. (Lásd: Nemzeti Alapntanterv Alapelveinek - 1994 - hatályon kívül helyezése, a Köznevelési Törvény sorozatos módosítása, a Nemzeti Alapntanterv körül kialakult viták évtizedes sorozata stb.)

A pedagógus mindenképpen többet jelent, mint pusztán „tanító”, „tanár”. Nem egyszerűen „szervezője az oktatási és tanulási folyamatnak”⁵. A pedagógusnak sokrétű feladatot kell ellátnia. Nevelő, oktatási szakértő, tanácsadó, speciális szakterületének tudósa, hivatalnok stb. A társadalmi elvárások azonban leginkább a tudás továbbításának szerepkörére szűkítik le a feladatát, s háttérbe szorul az emberformáló, világnézet- és világnézet-formáló szerep.

A pedagógusnak a feladatát elsősorban egy intézményben: az iskolában kell ellátnia. Az iskola olyan helyé vált, ahová a gyermekek általában szorongva lépnek be, mert olyan feladatokkal találkoznak, amelyek többnyire megoldhatatlanok számukra. Az iskola ugyanakkor a pedagógus számára is a szorongás helyévé vált, mert legtöbbször nem tudják, mit várnak el tőlük. Elvárásokat fogalmaz(hatna) meg velük szemben az, akié az iskola: az önkormányzat, az állam, az egyház, az alapítvány, az egyesület. Elvárásokat fogalmazhatnak meg velük szemben a szülők, és kimondatlanul, de mégis jól érzékelhetően a szélesebb közvélemény, a társadalom. Nem tudják, mit várnak közvetlenül tőlük, és ők maguk sem tudják legtöbbször,

mit várhatnak el a gyermekektől, akiket éppen őrájuk bíztak.

Az ezredforduló utáni - vagy mondjuk így: az új évezred - iskolájában szükség volna világosan megfogalmazott világnépre, társadalomképre, emberképre. Egy olyan világban volna minderre szükség, amelyet globalizálódónak mondanak (mintha ugyanaz történnék a földgolyó másik oldalán, mint itt, minálunk), ugyanakkor mégis a szétesés és individualizálódás fenyegeti az intézményt és az embert egyaránt. Egy olyan világban, amelyre elsősorban a teljesítményközpontúság a jellemző (legyen a felnövekvő gyermek, ember minél kevesebb ráfordítással minél kevesebb idő alatt minél inkább forintosítható), ugyanakkor homályban marad a legfontosabb kérdés: mi az értelme az életnek?

Egy szétesőben lévő világ és társadalom pedagógusaitól (emberformáló, nem csupán ismeretet közvetítő személyiségeiktől) elvárható, hogy legyen.

1. kommunikatív, vagyis legyen képes közösséget teremteni, legyen képes megszólítani másokat, ugyanakkor ő maga is legyen megszólítható. Az iskola éppen a pedagógus személyiségén keresztül kell hogy a kommunikáció helyévé váljék. Kommunikáció: közösségteremtés két irányban. Egyrészt közösségteremtés azzal, ami a történelemben előttünk volt: vagyis közösségteremtés a múlttal. A pedagógus kell, hogy gyökerekkel rendelkező ember legyen. Olyan, aki számára létezik a történelem. Aki tudja, hogy amit ő most ismeretek, információk tekintetében tovább tud adni, az valamiképpen összefüggésben van azzal, amit az előttünk volt századok fölhalmoztak. Olyan ember kell hogy legyen, aki nem gyökértelen: aki folyamatában látja nemcsak tudományának történetét, hanem az emberi kultúra törté-

netét is. Kell, hogy tudja: az ember a történelem során ismereteit képes volt fordítani jóra is, rosszra is⁶. Olyan ember legyen a pedagógus, aki tisztában van azzal, hogy az ész civilizációjával nem fejlődött azonos mértékben a szív civilizációja. Éppen ezért nem elegendő az ismereteket csak továbbadni, - meg kell tanítani az embereket arra, miként éljenek velük. Az ősi igazság érvénye nem szűnt meg:

„Sok van, mi csodálatos,
de az embernél nincs semmi csodálatosabb.
....

Ha tud valamit valaki,
mesteri bölcslet, újszerűt,
van, ki a jóra, van ki gonoszra tör vele”

(Szophoklész: *Antigoné*)⁷

2. Legyen *integratív*. Az „*integro*” szó jelenti: helyreállítani, kiegészíteni. Az *integratív* személyiség képes az egység teremtésére. Feltétlenül szükséges, hogy egységben lássa a világot. Ne szeletelje szét csupán az ismeretek közlése révén a megismerhetőt, hanem legyen képes arra, hogy összefüggéseket láttasson meg. Élményeket tudjon közvetíteni: hogy a világ egységet jelent. Hogy ugyanarról beszél irodalom és földrajz és matematika és biológia. Megsejtetni szükséges, hogy mindannyian ugyanannak az egyetemességnek vagyunk a részesei, bárhol is éljünk, bárhonnán is jövünk, bármivel is foglalkozunk. - Ez a követelmény ugyanakkor jelenti azt is, hogy képes legyen közösséget szervezni azokból, akik rá vannak bízva. Legyen képes arra, amit Szent Benedek a Regulában így fogalmaz meg az apáttal kapcsolatban: „*multorum servire moribus*” - az apát a lelkek irányítását és sokféle emberek szokásainak szolgálatát vállalta magára⁸.

3. *Edukatív* legyen a pedagógus, joggal kívánjuk meg tőle. Az „*educatio*” nem egyszerűen ismeretközlést jelent. Jelentései között olvassuk: kihúzó, kivonó; kikelt (kicsinyeket), átvitt értelemben: mozgásba hoz, indít, fölemel, felhúzó, fölnevel⁹. Az ismeretközlés csak az első lépés. Az ismeretközlés eszköz kell, hogy legyen annak érdekében, hogy felnőjön az ember, hogy „önmagává váljon”, hogy az élete igazi „mozgás” legyen, hogy lendületét sose veszítse el. A pedagógus tevékenysége dinamikus tevékenység. Személyisége is szükségképpen dinamikus személyiség kell hogy legyen.

Mindezeknek feltétele, hogy a pedagógus éljen harmóniában önmagával. Tudja magáról, hogy ő kicsoda, legyen tisztában korlátjaival és lehetőségeivel, legyen ura a szakmájának. Éljen harmóniában a többi emberrel, éljen harmóniában a környező világgal. Természetes, hogy a harmónia elsősorban célkitűzés és az életnek csak ritkábban megtapasztalt ajándéka. De akiből hiányzik az erre való törekvés, alkalmatlan a pedagógus pályára.

Legyen a pedagógusnak elképzelése a jövőről: legyenek víziói. Az emberi fejlődéshez elengedhetetlenül hozzátartozik, hogy láttassák meg vele a jövő lehetőségét. Egy olyan társadalomban, amelyben egyre nagyobb tömegek sodródhatnak a peremre és válnak kilátástalanná, kulcsszerepe van az iskolának, s benne a pedagógusnak, hogy megsejtse minden emberrel az életnek az igazi értelmét. Ez csak úgy lehetséges, ha ő maga lát összefüggéseket, és képes az összefüggések megláttatására.

Emberkép nélkül iskola nem lehetséges. Emberkép nélkül hitelt érdemlő pedagógus sincsen. A kilencvenes évek közepének oktatáspolitikai vitái között kiemelt

⁶ Vö. A.J.Toynbee: *Hogyan él az ember a technikával és a tudománnyal, hogyan él vissza vele?* Bp. 1971. 352-375.

⁷ Szophoklész: *Antigoné*. Ford. Trencsényi-Waldapfel Imre. Bp. 1950. 378.

⁸ Szent Benedek Regulája, 2. fejezet. Bencés Kiadó 1955. 33.

szerpe volt az emberképnek. Az iskola tartalmi elemeit meghatározó Nemzeti Alaptanterv a közoktatásról szóló 1993. évi LXXXIX. törvény szerint két, egymástól elkülönülő, de lényegében mégis összefüggő elemből állt: Alapelvekből és Követelményrendszerből. Az Alapelvek elkészültek, de 1994 őszén az oktatáspolitikai irányváltás következtében hatályon kívülre kerültek. Az Alapelvek-ben többek között szó volt a következőkről:

„Az ember tudatosan élő lény, aki képes saját maga és az őt körülvevő emberi, társadalmi és természeti környezet megismerésére; akinek célja és jövője van; aki akarattal rendelkezik; aki tudatos lényként kérdez és válaszokat fogalmaz meg;

akit a fizikai lét, a szellemi lét, az élet értelme, problémái és feladatai foglalkoztatnak.

Az ember szabad választásra és megkülönböztetésre képes

jó és rossz, igaz és hamis, szép és rúg között; ebből is adódik, hogy pedagógiánkban a jóságot, az igazságot, az igazságosságot és a szépséget

- a görög gondolkodók óta vallja ezt az európai kultúra -

alapvető értékek kell tekinteni.

Az ember életét egyszeri és megismételhetetlen történésként éli meg:

feszültségben és harmóniára törekvésben önmagával, a többi emberrel, a környező világgal.

Az ember szuverén személyiség, akinek élete másokkal való kölcsönhatásban teljesedik ki

a családban, a lakóhelyi, az anyanyelvi és az őt körülvevő kulturális, politikai és vallási közösségekben.

Az ember kultúrateremtő lény is,

aki alakítja a környező világot, de - bár önmaga állandó meghaladására képes - belőle kiszakadni nem tud, mivel önmaga is része a világnak.

Az ember felelősséggel rendelkező lény, akinek feladata, hogy megőrizze és gazdagítsa önmagát, az emberi közösséget, a természetet, mely otthona, de amely hatalma alatt is áll, és amelyet őriznie kel¹⁰”.

Hogy alapelvek megfogalmazására szükség van, még akkor is, ha látszólag mindenki számára ismerős tételeket fogalmaznak is meg, bizonyítja a következő megnyilatkozás: „A legnagyobb veszélyt a hagyományait, erkölcsi tartását, egyéniségét veszített, egyformává gyúrt, és szabadságukkal élni képtelen emberek sokasága jelenti. Az ilyen emberekből álló tömegek képtelenek a világ megértésére, alkalmatlanok a változásokkal járó terhek viselésére, meg-sokasodnak az arcnélküliek. Bármilyen diktatúra sokkal könnyebben hatalomra juthat... Az értelmiségi elsődleges feladata, hogy a rábízott emberek minél több szellemi értékkel gyarapodjanak. Minél számszámban lesznek közösségeinkben a többlet tudó, tisztábban gondolkodó, önmagukért és másokért felelősséget vállalni, lemondani is képes, jövőbe tekintő emberek, annál könnyebb lesz az átmenet. Az értelmiségnek a szó szoros értelmében létérdeke, hogy az ilyen egyénekből és ne a piaci szempontoknak most éppen megfelelőnek látszó, azaz könnyen befolyásolható, robotra és vásárlásra beállított tömegekből álljon a népesség”¹¹.

A mi ezredfordulónk pedagógusképe nem nélkülözheti azokat az értelmiségi pedagógusokat, akik ember- és világgéppel rendelkezve képesek és készek arra, hogy ne csupán „piacképes” tudással rendelkező

⁹ Györkössy Alajos: Latin-Magyar Szótár, Bp. 1956. 190.

¹⁰ Nemzeti Alaptanterv, Magyar Közlöny 1993.

¹¹ Végh László: Mit tehet az értelmiség? Magyar Nemzet 2000. aug. 15. 6.

embereket formáljanak, hanem olyanokat, akik képesek élni a szabadságukkal, akik alkalmasak arra, hogy a változásokkal járó terheket elviseljék, akik tisztán gondolkodnak, és képesek vállalni felelősséget önmagukért és másokért is, úgy, hogy a jövőbe tekintenek.

Az ismeretek továbbadásának bűvöletében, a „forintosítható” tudás továbbadásának lázában élő emberek számára háttérbe szorul maga az ember (akinek személyiségi jogairól pedig oly sokat beszél ennek az ezredfordulónak a sajtója). Egy új polgárosodásra van szükség.

„A proletárdiktatúra számára (...) elfogadhatatlan volt a helyi öntudat, a helyi érdekek védelme. A szuverén személyiségű polgár, a kistulajdonos, a vállalkozó, az iparos vagy falusi gazda osztályellenség lett. (...) Az ezredfordulóhoz közeledő Magyarország legnagyobb kihívása a polgárosodás. A polgárosodásnak három fő szereplője van: a polgár, az önkormányzat és az állam. Összhangjukon múlik a siker, amelynek a másik neve az, hogy közjó. A közjó az, ami a társadalom, az ország, a nemzet közös érdeke. (...) Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy a polgárosodást legalább két veszély fenyegeti. Az egyik a tudatlanságból fakadó félreértés, netán gyűlölködés, a másik az újliberalizmus. (...) a polgár erkölcsi lény. Elfogadja, hogy kölcsönösen egymásra vagyunk utalva. (...) Szolidáris. az új-liberális gondolkodásmód lényege az, hogy a társadalmat a gazdasági mozgások határozzák meg, s hogy ezeknek a mozgásoknak egyedül és kizárólag a nyers piaci logikának szabad engedelmességniük. Más szóval mindent szabad a piac érdekében, s csak annak van értelme, ami a piaccal, a piaci nyereséggel kapcsolatban történik. (...) Az újlibera-

lizmus szentesíti a társadalmi szakadást, elfogadja, hogy a piaci szempontból hátrányos helyzetűek reménytelen hátrányba kerüljenek. Nem zavarja a korrupció, a bűnözés sem, ha nincsen kára belőle. (...) Ha valaki meg van győződve arról, hogy a társadalmi élet egyedül az egyéni érdekek érvényesítését jelenti, akkor ezzel az individualizációt fokozza (...), megsemmisülnek a közösségi szolidaritások fogódzópontjai, értékei. Veszélybe kerül tehát mindaz, amit a 'polgárosodás' erkölcsként és ésszerűségként képvisel”¹².

A pedagógus „polgár” kell, hogy legyen. Önálló, független, érett személyiség, aki ugyanakkor tudatosan megéli számtalan költődését múlthoz és jelenhez, családdhoz, néphez, nemzethez, hazához, kultúrkörhöz, vallási hagyományokhoz, világnézethez. Olyan ember kell hogy legyen, aki maga képes saját életének alakítására. Csak így válhat olyan emberré, akihez igazodni kész és képes lesz egy felnövekvő generáció. A polgár: erkölcsi lény. A pedagógus polgár kell hogy legyen.

„Mai pusztító társadalmi bajaink egyik legfőbb tényezője éppen az, hogy a klasszikus stúdiumokkal együtt a révükön is közvetíthető erkölcsi ideálok is elenyésztek” - írja Maróth Miklós¹³. Így folytatja: W. Heisenberg, a Nobel-dyjas fizikus írta meg, aki maga is latin és görög szerzőket olvasva ismerte föl, hogy a tudományban mindig azt kell keresnünk, ami haszontalan. Az európai tudományt véleménye szerint éppen az a görög alapállás tette naggyá, hogy nem a közvetlenül hasznosat kereste. Utóbb az így fölhalmozott 'haszontalan' ismeretek, azaz a tudományok tették naggyá Európát. Rémi Braque arról szól, hogy Európa Róma örököse. A könyvében kifejtett és bizonyított véleménye szerint az európai kultúra története nem más, mint ezeknek a reneszánszoknak a sorozata. Euró-

¹² Granasztói György: Polgár és önkormányzat. Magyar Szemle 1998. december, 11-18.

¹³ Maróth Miklós: A klasszikus tanulmányok hasznáról. Magyar nemzet 2000. aug. 15. 6.

pai marad-e az Európai Unió. A válasz erre a kérdésre azonban nem a borosüvegek szabványosított formájától, az ételkészítés szabványosított nyersanyagaitól, az egységesített törvényektől és valutától, hanem a klasszikus örökség megmaradásától, föltámasztásának időről időre megismétlődő kísérleteitől, műveltségünkbe való beépülésétől függ¹⁴.

Óriási feszültségeket él meg az iskola, különösen akkor, ha erkölcsi értékeket óhajt képviselni. Hatalmas feszítőpróbának van kitéve minden pedagógus, aki korszerű ismeretek birtokában nem csupán információt akar továbbadni, hanem embert is akar nevelni. A kínálat és a kereslet között sokszor nagyon nagy ellentétek vannak. Mást szeretne a szülő, mint amit az iskola (és a pedagógus) szíve szerint kínálni akar. Az egyre nagyobbá váló társadalmi zűrzavarban és értékvesztésben a pedagógusnak kell biztos pontként megjelennie ebben a világban. És bátran kell tudni képviselni olyan értékeket, amelyek fontosabbak minden „versenyképességnél”.

„A magyarnak született és magát magyar-nak valló embert éppúgy, mint a szlovákot, román vagy éppen amerikaiat ma az foglalkoztatja, hogyan lehet egyénként, mint egyes ember versenyképes, mert ma már a legkisebb falu, minden hivatal vagy éppen kutatószoba a világv verseny része. És azt azért már látják az egyes emberek, hogy ehhez a világv versenyhez csak a jelenleginél sokkal jobb képzettséggel lehet eséllyel indulni. Azaz az egyén joggal követeli meg a közösség vezetőitől, mindenekelőtt a politikusoktól, hogy nagyobb gondot fordítsanak az ő szellemi és testi versenyképességére” - mondja Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke¹⁵.

Úton Európába - halljuk a jelszót minden

nap. „A mai szekularizált nyugat-európai társadalmat a konzumhedonizmus, a gyakorlati materializmus, a szociális problémák iránti közömbösség, az önzés, a könyöklés és a karrierizmus jellemzi, ahol a siker és a pénz a társadalom csaknem kizárólagosan mérvadó tényezőivé vált, és ahol a történelmi tanulság, a szociális felelősség, a szolidaritás, az arányérzék és az eszmei értékek háttérbe szorultak. Kézszelfogható, reális veszélyét látom annak” - mondja Erich Kussbach, Ausztria volt budapesti nagykövete -, „hogy ezek a negatív keretfeltételek fogják megszabni a globalizáció menetét is”¹⁶.

Bármennyire is kényszerítőnek látszik a verseny a hasznosítható tudás minél hamarabb történő megszerzéséért, bármennyire is szorong az alsóbb szintű iskola, hogy növendékei megfeleljen-e majd a felsőbb szinteken, nem szabad szem elől téveszteni magát az embert. A pedagógus - az ezredforduló pedagógusa - nem edző, aki a minél nagyobb teljesítmény elérésére serkenti azt, akit rábízta, hanem tudás-közvetítő és ember-formáló személyiség. Polgár, aki polgárokat nevel. Aki kézen fogja - miként több ezer évvel ezelőtt is - a rábízottakat, és felvezeti őket az életbe. Természetesen korszerű tudást korszerű módszerekkel közvetítve. Ugyanakkor úgy, hogy sose felejtsek el azok, akikkel foglalkozniuk kell: „Az ember több annál, hogy csak jóllakjék”¹⁷.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az ezredforduló várakozásaival ellentétben az iskolai gyakorlatban tovább élnek a húsz évvel korábbi sablonok, pedig a fiatalság olyan lesz, amilyené nevelik őket. Nevelni pedig a családi környezet mellett az iskola képes, ugyanakkor minden reform ellenére is érzékelhető

¹⁴ Maróth, uo.

¹⁵ „A nemzetet a kultúra tarja össze.” Stark R. László interjúja Glatz Ferencsel, a Magyar Tudományos Akadémia elnökével. Magyar Hírlap 2000. augusztus 19. 11.

¹⁶ Erich Kussbach: Magyarország útja az egységes Európába. Európai szemmel 1999/4. 21.

¹⁷ M.Gorkij: Éjjeli menedékhely. Gorkij művei. Színművek 1901-1906. Bp. 1961. 188.

az iskola tehetetlensége. A társadalom legfőbb elvárása pedig az ismeretközlés, az emberformálás teljességgel a háttérbe szorul. Egy fogyasztásra berendezkedő társadalomnak nincs pedagógus-képe, értékrend és jövőkép nélküli fogyasztókká válnak az emberek. A pedagógia ma válságban van. Az 1990-es évek elejétől a világnézeti semlegesség fogalmától voltak hangosak oktatáspolitikai viták, de alapvető, hogy nincs világnézettől független pedagógia. Ennek megvalósításához szükség volna világosan megfogalmazott világképre, társadalomképre, emberképre. A pedagógustól elvárható, hogy legyen kommunikatív, integratív, edukatív, éljen harmóniában önmagával, legyen jövőképe. A mi ezredfordulónk pedagógusképe nem nélkülözheti azokat az értelmiségi pedagógusokat, akik képesek és készek arra, hogy ne csupán „piacképes” tudással rendelkező embereket formáljanak, hanem olyanokat, akik képesek élni a szabadságukkal, akik képesek elviselni a változásokkal járó terheket, tisztán gondolkodnak, és felelősek önmagukért és másokért is, úgy, hogy a jövőbe tekintenek. A pedagógus „polgár” kell, hogy legyen, önálló, független, érett személyiség, aki ugyanakkor tudatosan megéli számtalan kötődését múlthoz és jelenhez, családnak, néphez, nemzethez, hazához, kultúrkörhöz, vallási hagyományokhoz, világnézethez. Olyan ember kell hogy legyen, aki maga képes saját életének alakítására, így válhat olyanná, akihez igazodni képes egy felnövekvő generáció. A polgár: erkölcsi lény. A pedagógus polgár kell hogy legyen.

SUMMARY

THE IMAGE OF A PEDAGOGUE AT THE TURN OF THE MILLENNIUM

Despite the expectations of the millennium, twenty-some-year practices still prevail in the schools, which is sad since the youth becomes the way it is formed and brought up. Besides the family environment, it is the school that is

capable of educating children; and despite all the reforms done, the ineffectiveness of the system is still palpable. The main demand of society lies in the transmission of knowledge and thus the forming of the personality becomes secondary. A society established on consumption does not possess an image of a pedagogue; people become consumers without a system of values or a perspective for the future. Thus today's pedagogy is in crisis. From the beginning of the 1990s, educational policy debates have been emphasizing neutrality of ideology; however, it is obvious that a pedagogy independent from a world view is inexistent. In order to work out and realize a working system, our society needs to formulate a clear world view, an image of society and an image of man. It can be expected from a pedagogue to be communicative, integrative and educative, to live in harmony with themselves and to have a perspective of the future. The image of a pedagogue of our millennium cannot do without those pedagogues from the circle the intelligentsia who are capable of and are willing to form people not only with “marketable” knowledge but people who are also capable of taking advantage of their liberty, who are capable of abiding burdens that go with the changes, who can think clear and are accountable for themselves and for others and who also have an eye on the future. The pedagogue has to be a “civilian”, a self-reliant, independent and mature personality who at the same time consciously lives their numberless binds to the past and to the present, to the family and to the people, to the nation and to the motherland, to their culture circle, their religious traditions and their world view. The pedagogue has to be a person who is capable of forming their own life since this way they can become someone to whom a rising generation can adjust to. To be a civilian means to be a moral being. Thus the pedagogue has to be a civilian.